

RECENSIES

2 Hierbij sluit een tweede kritiek aan. Gezien de bovengeschetste vraagstelling zou het bijzonder nuttig geweest zijn al het verkregen cijfermateriaal consequent en doorlopend af te zetten tegen de bevolkings-, landbouw- en industrietelling van 1846, teneinde de 'scharnier' duidelijker te horen knarsen en piepen.

3 Hoewel bevolking (54 bladzijden, of 30,1%) en arbeid (47 bladzijden of 26,2%) belangrijke fenomenen zijn in de maatschappelijke overgang van oud naar nieuw, stelt zich wel een probleem rond de behandeling van hun respectievelijke samenstellende delen. Zo geeft deze studie bijvoorbeeld niet aan waarom de mortaliteit (exclusief zuigelingensterfte) relatief karig behandeld is.

Deze opmerkingen wegen echter niet op tegen de verdiensten van dit verzorgde werk. Het ontsluiten van belangrijke kwantificeerbare gegevens kan immers niet genoeg aangemoedigd worden. Wanneer wordt het wetenschappelijke groepswerk ook goed bevonden om de (tal)rijke zestiende-eeuwse penningkohieren achtereenvolgens te verzamelen, te bekritisseren, te verwerken en te interpreteren?

J. Materné

T. Nieuwenhuis, *Keeshonden en Prinsmannen. Durgerdam, Ransdorp en Holisloot: drie Waterlandse dorpen in de Patriottentijd en de Bataafs-Franse tijd (1780-1813)* (Dissertatie Amsterdam 1986, Amsterdamse Historische Reeks XI; Amsterdam: Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam, 1986, iii + 276 blz., f42,50).

In de woelige nadagen van de Republiek kon het stadhouderlijk hof zonder meer rekenen op de steun van de overgrote meerderheid van de plattelandsbevolking. Deze stelling is vele tientallen jaren gemeengoed geweest onder de vaderlandse historici, nadat zij door Colenbrander in zijn bekende uitgave over de patriottentijd was gelanceerd. Dergelijke generalisaties vergaat het meestal zo, dat ze volkomen vanzelfsprekend lijken, todat iemand er een vraagteken bij plaatst.

Aldus vergaat het nu ook de beweringen aangaande de politieke voorkeuren van het platteland. Allicht niet geheel toevallig heeft een Amerikaan, W. te Brake, de knuppel in het hoenderhok geworpen, door voor Overijssel aan te tonen dat de partijen daar in de patriottentijd elk een sociaal gemêleerde aanhang hadden. Nieuwenhuis volgt in dit spoor, maar heeft het werkterrein verlegd naar wat toch nog altijd het politieke hart van de Republiek was, het gewest Holland. Zijn onderzoek richt zich op de drie Waterlandse dorpen aan de noordzijde van het IJ die gezamenlijk de ban Ransdorp vormden.

Naast de politiek-historische vraagstelling, die kortweg neerkomt op 'wie kozen waarvoor en waarom', heeft Nieuwenhuis met zijn boek echter nog een tweede bedoeling. Hij wil een dorpsmonografie presenteren waarin de verworvenheden van de antropologie zijn verwerkt. In de inleiding kenschetst hij zijn werk als 'een studie op het raakvlak van geschiedenis en antropologie'.

Afgaande op het resultaat heeft de antropologie de historicus wellicht toch minder te bie-

den dan Nieuwenhuis suggereert. Daarmee is niets ten nadele van zijn boek gezegd, maar ik kan mij moeilijk aan de indruk onttrekken dat de antropologische lectuur hem slechts op ondergeschikte punten behulpzaam is geweest. Tekenend is dat in het eerste gedeelte, ruim een derde van de gehele tekst, het sociaal-economisch wel en wee van de behandelde dorpen wordt geanalyseerd zonder ook maar één verwijzing naar de sociaal-wetenschappelijke literatuur.

Uit dit eerste gedeelte, waarvan het voornaamste bezwaar is dat de stof nogal breedvoerig wordt behandeld in verhouding tot de (sociaal-politieke) hoofdmoot van het boek, blijkt dat er duidelijke economische en sociale contrasten waren tussen enerzijds de veeteeldorpen Ransdorp en Holisloot en anderzijds het vissersdorp Durgerdam. Met de Zuiderzeevervisserij ging het in de tweede helft van de achttiende eeuw slecht, dit in tegenstelling tot de veeteelt. Durgerdam had daardoor met aanzienlijke verarming en ontvolking te kampen, terwijl de twee andere dorpen slechts een lichte teruggang behoeften te incasseren. Deze gescheiden ontwikkelingen vormen de achtergrond voor de politieke verwickelingen in de ban, die achtereenvolgens chronologisch en thematisch behandeld worden.

In het licht van de sociaal-economische toestand behoeft het nauwelijks verbazing te wekken dat Ransdorp en Holisloot overwegend orangistisch waren en Durgerdam patriots. Met die voor de hand liggende verklaring heeft Nieuwenhuis zich gelukkig niet tevreden gesteld. Uit zijn zorgvuldige analyses blijkt zelfs dat de sociaal-economische problematiek slechts een ondergeschikte rol speelde. Veeleer waren de lokale verhoudingen doorslaggevend. Durgerdam was nog aan het eind van de eeuw bijna tweemaal zo groot als de andere twee dorpen samen. Desondanks was Ransdorp de bestuurlijke hoofdplaats van de ban. De dorpsregenten daar hadden politiek, ook economisch trouwens, alle belang bij de status quo. Zij waren daarom voor de prins. In Durgerdam leefde al vele jaren groot bezwaar tegen deze toestand en de dorpselite hoopte dat uitvoering van het patriotse programma het onrecht ongedaan zou maken.

Behalve de kwestie van de partijkeuze heeft Nieuwenhuis ook onderzocht wat de feitelijke gevolgen op lokaal niveau waren van allerlei hervormingen in de Bataafs-Franse periode. Op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg blijken die gevolgen in praktische zin minimaal te zijn geweest. Desondanks komt de schrijver niet tot een volslagen negatief oordeel. Naar het mij voorkomt terecht beklemtoont hij de resultaten in 'het baanbrekende vlak' (182): in deze jaren werd de basis gelegd voor veel latere verbeteringen. In de politiek waren de resultaten, bijvoorbeeld op het stuk van democratisering, al evenmin opzienbarend. Er was hier echter één onmiskenbare voorbode van de nieuwe tijd: de poststroom uit Den Haag nam spectaculair in omvang toe. Terwijl in de jaren 1782-1794 gemiddeld per jaar 6 missiven arriveerden, kwamen tussen 1798 en 1810 jaarlijks 133 binnen. Nieuwenhuis besluit zijn boek met een aantal aanbevelingen voor verder lokaal onderzoek. Hij heeft zelf laten zien dat dit tot interessante resultaten kan leiden.

M. Prak

RECENSIES

S. Meller, *Les relations politiques entre la Pologne et les Pays-Bas à l'époque de la Diète de quatre ans* (Fasciculi Historici XII; Warschau: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 1984, ISSN 0071-4038; aanwezig in de KB, Den Haag en in de bibliotheek van het ARA, Den Haag).

Dit boek heeft ten onrechte in Nederland tot nu toe geen aandacht gekregen, hetgeen gedeeltelijk te wijten is aan de geringe en late verspreiding ervan. Zoals de titel zegt behandelt het de diplomatieke betrekkingen tussen Polen en de Republiek in de jaren 1790-1795. Emoties die aan dit onderwerp ten grondslag liggen komen wellicht beter tot uiting in de titel van een voorstudie uit 1976 in de *Acta Poloniae Historica*, XXXIII, 43-67: 'A la recherche d'une politique inexistante'. Vooral van Poolse kant werden initiatieven ondernomen steun te verwerven van de Republiek in deze jaren waarin beide staten zich in een uitzonderlijk moeilijke positie bevonden, zowel internationaal als binnenslands. De betrekkingen waren echter zeer ongelijkwaardig. De Poolse diplomaten Oginski en Middleton bedreven in Den Haag aanzienlijk meer activiteiten dan Van Reede en Griesheim in Warschau die niet meer deden dan toekijken. Er is nog een andere ongelijkwaardigheid: van Poolse kant hadden en hebben de historici voor dit onderwerp aanzienlijk meer belangstelling dan van Nederlandse. Hoewel Meilers boek vooral gebaseerd is op archiefmateriaal treedt de auteur menigmaal in discussie met landgenoten die over aanverwante onderwerpen hebben geschreven of zich reeds op dit terrein waagden.

De behandeling van het onderwerp is wat ouderwets, hetgeen uit de pen van deze recensent als een compliment moet worden opgevat. Minder vriendelijk bedoeld is de constatering dat het droge kost is. Er zijn ook wat tekortkomingen. Het boek is voor een Pools publiek geschreven en deze Franse (verkorte?) bewerking is niet voldoende aangepast voor een Westeuropees publiek. Veel Poolse geschiedenis wordt als bekend verondersteld. Dit kan natuurlijk tamelijk eenvoudig verholpen worden door een handboek van de Poolse geschiedenis te raadplegen. Zwaarder weegt dat Mellers behandeling van de Nederlandse geschiedenis niet helemaal bevredigend is. Hij wijt de 'tekortkomingen' van de Nederlandse diplomatie wel erg aan de bijzondere situatie van de jaren 1787-1795, overschat de Pruisische en Engelse invloed en heeft te weinig oog voor een reeds bestaande Nederlandse traditie weinig diplomatieke successen na te streven. Gemis aan kennis van de Nederlandse achtergronden heeft de auteur tot enige kleine misstappen geleid, voornamelijk het verkeerd spellen van namen. Eén zaak is iets ernstiger. Zijn gebruik van voornamelijk oudere werken (met name die van Legrand en De Peyster) maakte dat Meller op bladzijde 22 het aantal uitgeweken patriotten op 40.000 schat zonder te vermelden dat moderne historici dit aantal als veel te hoog zien.

Ik heb al gezegd dat het boek niet altijd gemakkelijk leesbaar is. Wie echter de moeite doet het grondig door te lezen, zo af en toe door te bijten, wordt ruimschoots beloond. Eerst laat Meller de omstreden Poolse diplomaat Michel Oginski rustig omstreden blijven. Hij doet niet meer dan nog eens de aandacht vestigen op deze in zijn tijd beroemde Pool, wiens memoires en composities hem een relatieve onsterfelijkheid hebben bezorgd. Maar hierna geeft Meiler een fraai beeld van Augustyn Middleton, een veel onbekender, maar niet min-